

יקום א-להים יפוצו אויביו / תהילים פרק ס"ח

שאל יונתן וינגורט

כאשר ה' מתגלה – האויבים אובדים והצדיקים שמחים, ובמלחמה של עם ישראל, מתגלה ה' בניצחון ובהריגת האויבים. אמנם, התגלות ה' איננה רק במלחמה, והוא מופיע גם כאבי יתומים ודיין אלמנות.

פתיחת המזמור: יקום א-להים יפוצו אויביו, וינסו משנאיו מפניו, בנויה על בסיס דברי משה בנסוע הארון (במדבר י, לה): קומה ה' ויפצו איביה, וינסו משנאיה מפניה. על מנת להבין את המזמור, נתעמק בהקשר של דברי משה.

חומש במדבר הוא חומש הפקודים, והוא פותח בציווי ה' למשה (במדבר א, א-ב): שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם. מבין עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל תפקדו אתם לצבאתם אתה ואהרן.

מהו הצבא עליו מדובר? ומהם 'מבחני הכניסה' לצבא? הצבא הוא צבאות ה', שהוציא ה' מארץ מצרים (שמות יב, מא), והמפקד של בני ישראל הוא בחינת הכניסה.

לשם מה צריך בשנה השניה להיותם במדבר לפקוד את הצבא? ה' בחר את ארץ ישראל לעמו ישראל, וכאשר עם ישראל חונה מסביב למשכן באופן הראוי, יסע הארון, ואתו המחנה כולו, ויפוצו האויבים וינסו המשנאים. בשלב זה, ה' אמר את תכנית הכיבוש של ארץ ישראל (שמות כג, כ-כז): הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרה בדרך, ולהביאך אל המקום אשר הכנתי ... כי ילך מלאכי לפניך, והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבوسی והכחדתי ... את אימתי אשלח לפניך, והמתי את כל העם אשר תבא בהם, ונתתי את כל איביה אליה ערף.

כל הצבא של בני ישראל הוא צבא ה', והבחינות לצבא זה אינן קשורות לבדיקות פיזיות, אלא שארבעת המחנות הכוללים את שנים עשר השבטים, מסודרים מסביב למשכן ולארון, ומתי שהארון נוסע – נוסעים כל בני ישראל (במדבר י, כח-לד): אלה מסעי בני ישראל לצבאתם ויסעו ... ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, וארון

(א) למנצח לדוד מזמור שיר.

(ב) יקום א-להים יפוצו אויביו, וינסו משנאיו מפניו.

(ג) בהנדה עשן תנודך, בהמס דונג מפני אש, יאבדו רשעים, מפני א-להים.

(ד) וצדיקים ישמחו ועלצו, לפני א-להים וישישו בשמחה.

(ה) שירו לא-להים, זמרו שמו,

סלו לרבב בערבות, ביה שמו ועלו לפניו.

(ו) אבי יתומים ודין אלמנות, א-להים במעון קדשו.

(ז) א-להים מושיב יחידים ביתה,

מוציא אסירים בבושרות, אך סודרים שבענו צחיתה.

(ח) א-להים בצאתך לפני עמך, בצעדך בישימון סלה.

(ט) ארץ רעשה אך שמים נטפו מפני א-להים. זה סיני, מפני א-להים א-להי ישראל.

(י) גשם נדבות תניף א-להים.

נחלתך ונלאה, אתה כוננתה.

(יא) חיתך ישובו בה,

תבין בטובתך לעני אֱלֹהִים.

(יב) אֲדֹנִי יְהוָה אֱמֹר, הַמְבַשְׂרוֹת צָבָא רַב.

(יג) מַלְכֵי צָבָאוֹת יִדְדוֹן וִידְדוֹן, וְנוֹת בֵּית תַּחְלֵק שָׁלָל.

(יד) אִם תִּשְׁכַּחוּ בֵּין שְׁפִתַי,

בְּנִפְי יוֹנָה נִחְפָּה בְּסֶף, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירְקָק חֲרוּץ.

(טו) בְּפֶרֶשׁ שְׁדֵי מַלְכִים בָּהּ, תִּשְׁלַג בְּצִלְמוֹן.

(טז) הֵרָא אֱלֹהִים הֵרָא בְּשָׁן, הֵרָא גִבְעָנִים הֵרָא בְּשָׁן.

(יז) לְמַעַן תִּרְצֶדוֹן הָרִים גִּבְעָנִים, הִהָרָא חֲמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתוֹ,

אֵף ה' יִשְׁכֵּן לְנֶצַח.

(יח) רֶכֶב אֱלֹהִים רַבִּית אֶלְפֵי שָׁנָאן, אֲדֹנִי בִּסְיָ בְּקֶדֶשׁ.

(יט) עֲלִית לְמִדְּרוֹם שְׁבִית שְׁבִי, לִקְחַת מִתְּנוֹת בְּאֶדְם,

וְאֵף סוֹדֵרִים, לְשָׁכֵן יְהוָה אֱלֹהִים.

(כ) בְּרוּךְ אֲדֹנִי יוֹם יוֹם.

יַעֲמֵס לָנוּ הָאֱלֹהִים יִשׁוּעָתֵנוּ. סֵלָה.

(כא) הָאֱלֹהִים לָנוּ אֱלֹהֵי מוֹשָׁעוֹת, וְלֹהֵ אֲדֹנִי, לְמִוֹת תּוֹצְאוֹת.

(כב) אֵן אֱלֹהִים יִמְחַץ רֹאשׁ אוֹיְבָיו, קֹדֶקֶד שַׁעַר מִתְּהִלָּה בְּאִשְׁמִיו.

(כג) אֱמֹר אֲדֹנִי: מִבְּשָׁן אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמִּצְלוֹתַי.

(כד) לְמַעַן תִּמְחַץ רִגְלֶךָ בְּדָם, לְשׁוֹן בְּלִבֶּךָ מֵאִיִּבִים מִנְהוּ.

(כה) רְאוּ הַלִּיכּוֹתֶיךָ אֱלֹהִים, הַלִּיכּוֹת אֲדֹנִי מַלְכֵי בְּקֶדֶשׁ.

בְּרִית ה' נִסֵּעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה. וְעַנְן ה' עָלֵיהֶם יוֹמָם בְּנִסְעָם מִן הַמִּחְנָה.

בתקופת המדבר נוסע ארון ברית ה' לתור להם מנוחה, ובתחילת פרשת שלח מצווה ה' את משה (כמדבר יג, ב): שְׁלַח לָךְ אַנְשִׁים, וִיתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. בני ישראל צריכים היו לבחור את ארץ כנען, ובכך להמשיך את הבחירה של הארון – לתור להם מנוחה, אך במקום להיות תיירים הבוחרים בארץ כנען, הפכו האנשים את עצמם למרגלים ואמרו (כמדבר יג, כח-לא): אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצוּרֹת גְּדֹלֹת מְאֹד ... לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמָּנוּ. המרגלים השפיעו על כולם (כמדבר יד, א): וַתִּשָּׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּכְבּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא.

מעתה, לא נסים כל משנאי ה' מפני הארון, ובני ישראל 'התגלגלו' ארבעים שנה במדבר, שלאחריהם לא חזר המצב לכמות שהיה, אלא נוצר משהו חדש.

לאחר ארבעים שנה מופיע "צבא" פעם נוספת, אך הפעם אין זה צבאות ה', אלא צבא שצריך לבחור אותו, צבא של בני ישראל. וכאשר מצווה ה' את משה (כמדבר לא, ב): נָקֵם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים, מִתַּחֲלִיל מִשֶּׁה בְּבִנְיָת צָבָא (לא, ג): הַחֲלִצוּ מֵאִתְּכֶם אַנְשִׁים לְצָבָא, וַיְהִי עַל מִדְיָן לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן.

אם כן, הצבא הראשון הוא צבא ה', ובנסוע הארון נסים כל האויבים מפניו, ואילו בני ישראל בונים את הצבא השני, כדי לתת את נקמת ה'.

כאשר בני ישראל נכנסים לארץ, עובר לפניהם כָּל חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה משבטי ראובן וגד (כמדבר לב, כז), כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה אֶל עֲרֵבוֹת יְרִיחוֹ (יהושע ד, יג). ובהיות יהושע ביריחו, הוא נושא את עיניו ורואה את שַׂר צָבָא ה' (יהושע ו, יד), ומעתה כל המלחמות תהיינה על ידי הצבא של בני ישראל, בהנהגת שר צבא ה'. זהו צבא שנלחם, והאויבים אינם בורחים ממנו בעצמם, ושר צבא ה' מנהיג את הצבא.

האם נשכיל לראות במלחמה את יד ה'? האם נבחין בשר צבא ה' ההולך לפני המחנה?

בתחילת תקופת השופטים מסופר על דְּבוּרָה (שופטים ד, ד-כא), אִשָּׁה נְבִיאָה אִשָּׁת לְפִידוֹת, שְׁקָרָה לְבָרַק בֶּן אֲבִינֵעָם מִקְדָּשׁ נִפְתָּלִי, וַתֹּאמֶר אֵלָיו: הֲלֹא צָוָה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ וּמִשְׁכַּת בְּהָר תָּבוּר, וְלִקְחַת עִמָּךְ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נִפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלֹן ... וַתֹּאמֶר דְּבוּרָה אֶל בָּרַק: קוּם, כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן ה' אֶת סִסְרָא בְיָדְךָ, הֲלֹא ה' יֵצֵא לִפְנֵיךָ, וַיִּרֶד בָּרַק מִהָר תָּבוּר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו. וַיְהִי ה' אֶת סִסְרָא וְאֶת כָּל הָרֶכֶב וְאֶת כָּל הַמִּחְנָה לְפִי חָרֵב לִפְנֵי בָרַק, וַיִּרֶד סִסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיִּנָּס בְּרִגְלָיו. וּבָרַק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמִּחְנָה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם, וַיַּפֵּל כָּל מִחְנָה סִסְרָא לְפִי חָרֵב לֹא נִשְׁאַר עַד אַחֵד. וְסִסְרָא נָס בְּרִגְלָיו אֶל אֶהָל יַעֲלֵ אִשָּׁת חֶבֶר הַקִּינִי ... וַתִּקַּח יַעֲלֵ אִשָּׁת חֶבֶר אֶת יְתֵד הָאֶהָל וַתִּשֶּׂם אֶת הַמַּקְבֶּת בִּידָהּ, וַתָּבוֹא אֵלָיו בְּלֹאט, וַתִּתְקַע אֶת הַיָּתֵד בְּרִקְתּוֹ וַתִּצְנַח בְּאֶרֶץ, וְהוּא נִרְדָּם וַיַּעַף וַיָּמָת.

מחד, בסיפור זה השתמשו בצבא מבני נפתלי ובני זבולון, ומאידך – ה' יצא לפני ישראל, ושר הצבא של כנען נפל ביד יעל ולא בידי ברק. דבורה הנביאה, נתנה פרשנות רוחנית למלחמה זו, ושרה בעקבותיה (שופטים ה, כג): בַּפֶּרֶעַ פָּרְעוֹת בִּישְׂרָאֵל, בְּהַתְנַדֵּב עָם, בָּרָכוּ ה'. שָׁמְעוּ מַלְכִּים, הָאֲזִינוּ רִזְנִים, אֲנָכִי לֵה', אֲנָכִי אֲשִׁירָה, אֲזַמֵּר לֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

שירת דבורה, היא ההתחלה של מזמור התהילים שלנו, ונתבונן בכמה קשרים בין שירה זו לשיר של דוד.

דבורה פותחת: אֲנָכִי אֲשִׁירָה, אֲזַמֵּר לֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ודוד קורא לכולם במזמור שלנו: שִׁירוּ לֹא־לֵהִים, זָמְרוּ שָׁמוּ, סִלּוּ לָרֶכֶב בַּעֲרֹבוֹת, בִּי־ה שָׁמוּ וְעֲלוּ לִפְנֵינוּ.

בשירת דבורה: ה', בַּצֹּאתָךְ מִשְׁעִיר, בַּצִּעְדָּךְ מִשְׁדָּה אֲדוֹם, אֶרֶץ רַעְשָׁה גַם שָׁמַיִם נִטְפוּ, גַם עָבִים נִטְפוּ מֵיָם. הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי ה', זֶה סִינִי, מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. ובמזמור שלנו: אֱלֹהִים בַּצֹּאתָךְ לִפְנֵי עַמָּךְ, בַּצִּעְדָּךְ בִּישִׁימוֹן. סִלָּה. אֶרֶץ רַעְשָׁה אֶף שָׁמַיִם נִטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים, זֶה סִינִי, מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

בשירת דבורה נזכרו השבטים הלוחמים: זָבֻלֹן, נַפְתָּלִי לעומת השבטים שלא יצאו למלחמה. ובמזמור שלנו: שָׁם בְּנִימָן צָעִיר רִדָם (= מנהיג אותם, רומז לשאול המלך), שָׂרִי יְהוּדָה רִגְמָתָם (= רוגמים אותם, רומז לדוד המלך), שָׂרִי זָבֻלֹן שָׂרִי נַפְתָּלִי (רומז ליוצאים למלחמה עם סיסרא).

שירת דבורה מסתיימת בייבוש של אם סיסרא: בְּעַד הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וַתִּיבֵּב אִם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מִדּוּעַ בָּשָׁשׁ רֶכֶבָּהּ לְבֹא מִדּוּעַ אַחֲרָיו פַּעֲמֵי מִרְכָּבוֹתָיו. חֲכָמוֹת שְׂרוּתֶיהָ תַעֲנִינָה אֶף הִיא תִשָּׁב אֲמָרֶיהָ לֵה'. הֲלֹא יִמָּצְאוּ יַחֲלָקוּ שָׁלָל רַחֵם רַחֲמָתִים לְרֹאשׁ גָּבֵר, שָׁלָל צִבְעִים לְסִיסְרָא, שָׁלָל צִבְעִים רִקְמָה, צִבְעֵי רִקְמָתִים לְצִוְאָרֵי שָׁלָל. ובדומה, במזמור שלנו: מַלְכֵי צָבָאוֹת יִדְדוֹן יִדְדוֹן (= אחרו לבוא), וְנֹת בֵּית תַּחֲלֵק שָׁלָל (= תאמר שהם מחלקים שלל).

במזמור שלנו מודגש, שלא רק במלחמות מתגלה ה' ומכניע את האויבים, והתגלות ה' מופיעה בכל ארחות החיים.

החלק הראשון (ר"כ. 134 מילים) מתאר את צבא ה' המתגלה תמיד: אֲבִי יְתוּמִים וְדִין אֱלֹמֶנוֹת, מוֹשִׁיב יַחֲדִים בֵּיתָה, מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת, גֹּשֶׁם נְדָבוֹת תְּנִיף אֱלֹהִים, חֲתִתָּךְ (= בני עמך) יִשְׁבּוּ בָהּ, תִּכְיֶן בְּטוֹכָתְךָ לְעֵנִי. ההופעה של ה' היא הופעה של חיים, והצבא הוא הנשים המבשרות את ההתגלות: אֶל־דְּנִי יִתֵּן אֲמַר, הַמְבַשְּׂרוֹת (הן) צָבָא רַב.

החלק השני של המזמור (כ"א-לו. 136 מילים) מתאר נצחון במלחמה: הָאֶל־לֵנוּ אֶל־לְמוֹשָׁעוֹת, ויש בה הרבה הרוגים: לְמוֹת תוֹצְאוֹת, אֶךְ אֱלֹהִים יִמְחֹץ רֹאשׁ אִיּוֹבֵי, קִדְקֹד שַׁעַר (= ראש, של מי ש)מִתְהַלֵּךְ בְּאֲשָׁמָיו (= חטאיו, אויב ה'). לְמַעַן תִּמְחֹץ רִגְלָךְ בְּדָם, לְשׁוֹן כְּלִיכָה מְאִיבִים מִנְהוּ. כאשר מופיע אֱלֹהִים ורואים את הליכותיו כל העמים נכנעים בפניו: גָּעַר חֵית קִנָּה (= האויב, כמו חיה השוכנת בין הקנים), עֲדַת אֲבִירִים (= פרים), בַּעֲגָלֵי עַמִּים, בֹּזֵר עַמִּים קְרִיבוֹת יַחְפָּצוּ. יֵאָתִיו חֲשָׁמִימִים (= יביאו מתנות) מִנִּי מִצְרַיִם, כּוֹשׁ תְּרִיץ יִדְּיוֹ לֹא־לֵהִים.

(כו) קָדְמוּ שָׂרִים אַחֲרֵי נְגִינִים, בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֹפוֹת.

(כז) בְּמִקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים, אֶל־דְּנִי, מִמִּקְדָּשׁ יִשְׂרָאֵל.

(כח) שָׁם בְּנִימָן צָעִיר, רִדָם, שָׂרִי יְהוּדָה רִגְמָתָם, שָׂרִי זָבֻלֹן שָׂרִי נַפְתָּלִי.

(כט) צִוָּה אֱלֹהֶיךָ גִּזְרָה, עוֹזָה אֱלֹהִים, זֶה פְּעֻלָּתָ לָנוּ.

(ל) מִהִיבְלָךְ עַל יְרוּשָׁלַם, לֶךְ יוֹבִילוּ מַלְכִּים שִׂי.

(לא) גָּעַר חֵית קִנָּה, עֲדַת אֲבִירִים, בַּעֲגָלֵי עַמִּים, מִתְרַפֵּס בְּרִצֵּי כֶסֶף,

בֹּזֵר עַמִּים קְרִיבוֹת יַחְפָּצוּ.

(לב) יֵאָתִיו חֲשָׁמִימִים מִנִּי מִצְרַיִם, כּוֹשׁ תְּרִיץ יִדְּיוֹ לֹא־לֵהִים.

(לג) מִמִּלְכוֹת הָאָרֶץ, שִׁירוּ לֹא־לֵהִים, זָמְרוּ אֶל־דְּנִי. סִלָּה.

(לד) לָרֶכֶב בְּשָׁמִי שָׁמִי קָדָם,

הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ, קוֹל עוֹ.

(לה) תִּגְנוּ עוֹ לֹא־לֵהִים.

עַל־יִשְׂרָאֵל גֹּאֲלוֹתוֹ, וְעוֹז בְּשִׁחָקִים.

(לו) נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ, אֶל־יִשְׂרָאֵל.

הוא נִתֵּן עוֹ וַתַּעֲצֶמּוֹת לְעַם,

בְּרוּךְ אֱלֹהִים.

להאזנה לשיעור על פרק ס"ח:

peneyhamenora.com/tehilim/68

או חפשו באפליקציות הפורקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

